

HONTI LÁSZLÓ

Kis adalék egy hangtörténeti rejtély megoldásához (tővégi finnségi *e* ~ lapp *e*, mordvin *o*, *a*)

In this paper a contribution to the solution of the riddle-like word final correspondence Finnish *e* ~ Lappish *e*, Mordvin *o*, *a* will be offered. First, the author interprets E. Itkonen's explanation according to which the final vowels **a/*ä* in some words have become **e* under the influence of the plural marker (in nouns) resp. of the imperfect marker (in verbs) **i* (< **j*) in the Baltic-Finnic languages. On the one hand, the author suggests, Itkonen's hypothesis must be modified the **i* not being a plural marker but a derivational suffix. On the other, the proto-forms of the verbs Fi. *kuole-* 'die' and *nuole-* 'lick' have to be reconstructed also according to the Ob-Ugric languages as **kola-* resp. **nola-*, thus with final low vowels instead of middle low ones.

0. Az Erkki Itkonen vokalizmuselméletében archaikusnak elkönyvelt finn (finnségi csoport) és két legközelebbi rokona, a lapp és a mordvin ellentmondani látszik egymásnak abban a tekintetben, milyen szóvégi magánhangzó rekonstruálható az alábbi szavak (uráli stb. alapnyelvi) előzményében: míg ugyanis a finn egykori **e*-re mutat, a lapp és a mordvin **a/*ä*-re enged következtetni.

Biztosan ilyen az alábbi táblázatban szereplő 13 szó, amelyeket az UEW-ből idézek, mivel az következetesen közli a feltehető (a továbbiakban részben korigálendő) alapnyelvi formákat is. Az alább tárgyalandó tanulmányok szerzői rendszerint ennél kevesebbel számolnak, de nem is teljességre törekedve közlik az adatokat, így az is érthető, ha nem egyeznek meg egymással jegyzékeik.

1. Noha izgalmas kérdéstről van szó, a vele kapcsolatos érdemi állásfoglalások meglehetősen csekély számúak. Több kutató csak konstataciókat, hogy létezik ez az anomália, mások pedig csak a sötétben tapogatózva keresték a megoldást. Egyedül Erkki Itkonennek, a finnugor hangtörténet eleddig legeredményesebb kutatójának sikerült olyan összefüggéseket feltárnia, amelyek kétségtelenül felvillantják a probléma tisztázásának lehetőségét, vagy éppen magára a megoldásra mutatnak rá.

1.1. Elsőként Setälä (1896: 32, jegyzet) ismerte fel ezt a problémát, 11 idetartozónak tekintett szót sorolt fel, megjegyezve, hogy a lappban vannak olyan *e*-tővű szavak, amelyeknek a finnben nem a várható *a-* vagy *ä-* tővük van, hanem *e-*. Toivonen egyszerűen anomáliának minősítette a finnségi és a lapp szavak tővégi

□	finn□	lappN□	mordvin□	UEW□			
01. □	<i>järvi</i> □	<i>jav're</i> □	(E- <i>er-ke</i> , M- <i>jär-kä</i>)□	FW□	* <i>järwa</i> □	'See'□	633□
02. □	<i>kansi</i> □	<i>gcar'de</i> □	E- <i>kundo</i> , M- <i>kunda</i> □	FP, FW□	* <i>komia</i> □	'Deckel'□	671□
03. □	<i>kuole-</i> □	□	E-M- <i>kulo-</i> □	U□	* <i>kola-</i> □	'sterben'□	173□
04. □	<i>nuole-</i> □	<i>njoallo-</i> □	E-M- <i>nola-</i> □	U□	* <i>nole-</i> , * <i>nöle-</i> □	'lecken'□	321□
05. □	? <i>pieli</i> · <i>suup</i> □	<i>balle</i> □	E- <i>pele</i> , M- <i>pála</i> □	U□	* <i>pála</i> □	'halb·Hälfte'□	362–363□
06. □	<i>salmi</i> □	<i>čcal'bme</i> □	□	FP□	* <i>solma</i> □	'Tal·Vertiefung'□	775□
07. □	<i>sappi</i> □	<i>sap'pe</i> □	E- <i>sepe</i> , M- <i>sápá</i> □	FU□	* <i>sappa</i> □	'Galle'□	435–436□
08. □	<i>sara</i> □	<i>čcar've</i> □	E- <i>šuro</i> , M- <i>šura</i> □	FU□	* <i>sorwa</i> □	'Horn'□	486–487□
09. □	<i>suohi</i> □	<i>čcal'e</i> □	E- <i>šulo</i> , E-M- <i>šula</i> □	FU□	* <i>šola</i> □	'Darm'□	483–484□
10. □	<i>talvi</i> □	<i>dal've</i> □	E- <i>tele</i> , M- <i>tala</i> □	FU□	* <i>tálwa</i> □	'Winter'□	516□
11. □	<i>tammi</i> □	□	E- <i>tumo</i> , M- <i>tuma</i> □	FP, FW□	* <i>toma</i> □	'Eiche'□	798□
12. □	<i>tähni</i> □	T- <i>täšje</i> □	E- <i>teš'le</i> , M- <i>täš'tá</i> □	FW□	* <i>táš'ta</i> □	'Stern'□	793–794□
13. □	<i>vaska</i> □	<i>vai'ke</i> □	E- <i>väš'ká</i> , <i>uš'ke</i> ..... M- <i>uš'ka</i> □	U□	* <i>waske</i> □	'Metall'□	560–561□

vokálisának megfelelését, megjegyezve, hogy a mordvin viszont teljes mértékben megegyezik a lappal (Toivonen 1949: 187), magyarázattal azonban nem szolgált e jelenségre.

1.2. Ismereteim szerint Ravila (1939: 111) volt az első olyan kutató, aki magyarázattal rukkolt elő e megfelelési viszony okát illetően. Miután röviden összefoglalta a témával kapcsolatos korábbi észrevételeket (Ravila 1939: 109–111), ismertette megfajtsági kísérletét. Okfejtésének az a kiindulópontja, hogy a finnben nincsen **järvä* (nom.) 'See' : **järvän* (gen.), **talva* (nom.) 'Winter' : **talvan* (gen.) stb., miként ezt a lapp alapján várhatnánk, hanem csak *järvi* : *järven*, *talvi* : *talven*. Ezek után kívánta tisztázni, vajon a lapp vagy a finn a régi állapot fenntartója-e. Leszögezte, természetesen nem tekinthető minden további nélkül nyilvánvalónak, hogy a lapp képviselné az archaikusabb állapotot, éppen úgy lehetne a finn is konzervatívabb, de bizonyos rokon nyelvek mégis azt sugallják, hogy a lapp állapot az eredeti. A távolabbi rokon nyelvek többsége – mint tudott – aligha nyújthat segítséget, ha az első szótagnál távolabbi vokalizmust vizsgáljuk. Csak a mordvin és kisebbrészt a cseremisiz őrzött meg némely olyan vonást, amelyek a kutató segítségére lehetnek. Noha az idetartozó szavak közül a mordvin többnek a megfelelőjét is megőrizte, e szavak sajnos mindössze néhány esetben lehetnek hasznunkra.

Hogy miképp, az a következőkben foglalható össze: A mordvinban a finn *e*-tővű szavak nominatívusi *i*-jének szabályszerűen $\emptyset$ a megfelelője, ha az első és a második szótag határán egy mássalhangzó volt, pl. [Ravila transzkripciójában] *kéd* ~ *käsi* 'Hand', *kél* ~ *kieli* 'Zunge', *kuz* ~ *kuusi* 'Fichte', *mél* ~ *mieli* 'Sinn', *véd* ~ *vesi* 'Wasser'. Az eredeti szóvégi *a* pedig vagy *o*-ként, vagy némelykor *a*-ként jelentkezik, és az *ä*-nek *e* felel meg, pl. *kize* ~ *kesä* 'Sommer', *kudo* ~ *kota* 'Zelt', *piže* ~ *pesä* 'Nest', *šado* ~ *sata* 'hundert'. Ha pl. a fi. *suoli* 'Darm' ~ lp. *čoalle* ~ md. E *šulo*, E M *šula* szavakat tekintjük, azt látjuk, hogy a mordvin *šulo*, *šula* a lapp szóval teljes hangtani egyezést mutat, hiszen mindketten eredeti szóvégi *a*-ra engednek következtetni. Ha azonban egy szóban az első és a második szótag határán mássalhangzó-kapcsolat vagy gemináta van, ill. volt, akkor nem lehet eldönteni a mordvin alapján, alsó vagy középső nyelvállású volt-e az alapnyelvi tővégi magánhangzó, vö. pl.

fi. *nolki* 'Schleim' ~ lp. N *snuol'gâ* ~ md. E *nolgo*, M *nolga* < FU **ňolke* 'Speichel' (UEW 1: 322),

fi. *solmu*, *solmi* 'Knoten' ~ lp. N *čuolb'ma* ~ md. E *šulmo*, M *šulma* < FU **čolme* 'Knoten' (UEW 1: 38–39),

fi. *putki* ~ lp. N *boš'kâ* ~ md. E *počko*, M *počka* < U **pučke* 'hohler Stengel' (UEW 1: 397–398),

fi. *kuute*- ~ lp. N *gut'tâ* ~ md. E *koto*, M *kota* < FU **kutte* 'sechs' (UEW 1: 225),

fi. *viite*- ~ lp. N *vit'tâ* ~ md. E *vi'e*, *vät'ä*, M *vet'ä* < FU **witte* '5' (UEW 1: 577). (Ehhez a kérdéshez még vö. Lakó 1941–1943: 37.) Éppen ezért a fi. *särki* 'Plötze'

~ md. E *serge*, M *särgä* és családja pl. az UEW álláspontjával ellentétben nem tartozhat ide, vagyis U **särkä* (UEW 1: 436) helyett **särke* rekonstruálandó. Megjegyzendő még, hogy a szibilánsra végződő mássalhangzó-kapcsolat utáni **e* is eltűnt a mordvinban (Collinder 1960: 191), pl.

md. *jonks*, *jons* 'Bogen' ~ fi. *jouse-* ~ lp. L *juoksa* < U **jonksz* 'Bogen' (UEW 1: 101),

md. E M *soks* 'Schneeschlittschuh' ~ fi. *sukse-* < U **sukse* 'Schneeschuh' (UEW 1: 450).

Rátérve Ravila magyarázatára, tudnunk kell, hogy elfogadta Ojansuunak (1913–1918: 13) azt a feltevését, mely szerint az **a > i* hosszú első szótag után következett be (Ravila 1939: 109, 110–111). Szerinte az **a/*ä* a következőképpen lett *i*-vé: az eredeti **talva* (nom.) 'Winter' : **talvan* (gen.) szóból az *a > i* változást követően **talvi* : **talvan* viszonyt mutató szó lett. Majd a nominativus új alakjának köszönhetően a szó átkerült a *polvi* 'Knie' : *polven* típusába. Ha Ojansuu magyarázata helyes lenne, akkor – amint E. Itkonen hozzáfűzi – a **sola* 'Darm' szóban az első szótagi magánhangzónak előbb meg kellett volna nyúlnia, és csak ez után vált volna lehetségessé az *a > i* változás (Itkonen 1977: 6–7), márpedig erre nem találhatnánk megfelelő magyarázatot.

1.3. Lakó György (1941–1943) is foglalkozott e kérdéssel, s mint tudtul adta, már szakdolgozatában is kitért rá, és már akkoriban arra gondolt, hogy a finnben bekövetkezett változás miatt tűnik a finn és a lapp közti megfelelés szabálytalan-nak. Egyetértett Ravilával, hogy a finnségiben a szóvégi hangváltozás és ennek következtében a tárgyalt szavaknak a másik tőtípusba való átkerülése szolgálhat magyarázatul e megfelelésre (Lakó 1941–1943: 30). Tehát a finnségi nyelvekben végbement szóvégi **a > i*, **ä > i* változással számol, s Ravilához hasonlóan ő is helyesnek látja Ojansuunak azt a megállapítását, hogy a magánhangzó szűkülésének fonetikai feltétele a hosszú első szótag volt (Lakó 1941–1943: 48–49). Dolgozata végén azonban felvillantotta egy másik történeti értelmezés lehetőségét is. Legalábbis az *ä*-tövekre vonatkoztatva vélte elképzelhetőnek, hogy az *ä*-tövű főnevek függőeseteiben a tövéghangzó és az *i* többesjel közös realizációjaként keletkezett *i* szolgált olyan analógiás változás kiindulópontjául, amely az eredeti *e*-tövek pluralisi paradigmájában keletkezett *i* hatására benyomult a többes számú nominativusba, majd végül ehhez igazodva megjelent az *i*-s singularisi nominativus is, pl. *hiiri* (*hiire-*) 'Maus' : *hiiri-* ~ *lämsä* 'Wurfschlinge' : *lämsi-* > > *hiiri* (*hiire-*) : *hiiri-* ~ *lämsi* (*lämse-*) 'Wurfschlinge' : *lämsi-* (Lakó 1941–1943: 52–53). Noha ez az ötlet nincs kidolgozva, de szinte előrevetíti E. Itkonennek alább ismertetendő plauzibilis magyarázatát.

1.4. Décsy figyelmét is felkeltette ez a különös „finn ~ lapp, mordvin” hangmegfelelés, és ő is megkísérelte a magyarázatot (Décsy 1971) még Itkonen részletes okfejtése (Itkonen 1977) előtt, de – a jelek szerint – úgy, mintha Lakó (1941–1943: 52–53) és Itkonen (1946: 292–293, 1969: 81–82) még nem tárgyal-

ták volna e kérdést.¹ Az ezen megfelelést tükröző vagy ilyennek vélt szavak közül 11-et sorolt fel (korai ősfí. **järvä* 'See, Landsee', **kakta* 'zwei', **pēljä* 'Pfosten', **šalma* 'Meerenge', **säppä* 'Galle', **šarva* 'Horn', **šōla* 'Darm', **särkä* 'Plötze', **tälvä* 'Winter', **täštä* 'Stern', **vaška* 'Kupfer', Décsy 1971: 59), és tévesen úgy vélte, még további olyan lexémák is tartozhatnak ebbe a kategóriába, amelyek a lívben *a*-tövék (pl. a fi. *polvi* 'Knie', *pilvi* 'Wolke', *hirvi* 'Reh').

Décsy eszmefuttatásában van egy gondolat, amely – noha Lakó fent említett írásában és Itkonen (1946, 1969) két korábbi dolgozatában közölt fonetikai feltétel ismeretében semmiképpen sem mondható eredetinek – figyelmet érdemel. Amikor a fi. *solmu* (~ *solmi*) 'Knoten' szót és megfelelőit (vö. lp. N *čuolbmâ*, md. E *šulmo*, M *šulma*) tárgyalja, felveti annak a lehetőségét, hogy a finn szó esetleg *i* képzős **čolmai* alakra mehetne vissza. Azt igazolandó, hogy az alapnyelvben e szónak *a*-ra kellett végződnie, megjegyzi, hogy a finnségi *e* tövek magánhangzójának $\emptyset$ a megfelelője a mordvinban (pl. fi. *tuli* 'Feuer' ~ md. *tol*). Nyilvánvaló, hogy Décsy figyelmét elkerülte az a fentebb már említett körülmény, hogy az eredeti **e*-töví szavaknak is *o*, *a* a véghangzójuk a mordvinban első és második szótag közti, nem szibilánsra végződő mássalhangzó-kapcsolat utáni helyzetben (vagyis az általa idézett fi. *tuli* 'Feuer' ~ md. *tol* teljesen indifferens a fi. *solmu* ~ md. E *šulmo*, M *šulma* viszonya szempontjából). Ennek alapján persze arra a téves következtetésre jutott, hogy e szó finn-volgai kori alakja **šolma* vagy **čolma*, a finnugor alapnyelvi pedig az MSzFE (1: 123) **čolme(-)* rekonstrukciójával ellentétben **čolma* (Décsy 1971: 63) volt. Nos, azért sajnálatos, hogy Décsy nem ismerte a tudománytörténeti előzményeket, azaz Lakó és Itkonen felfogását, mert az ő magyarázatukban ugyanaz a fonetikai körülmény játszik központi szerepet, vagyis hogy a hajdani tövéghangzó egy rákövetkező *i* (*j*) elemmel együttesen vált az új tövéghangzó forrásává, és így Décsy esetleg nem adta volna elő a nem idetartozó finnségi szavak előzményére vonatkozó elhibázott következtetését.

2. E. Itkonen egy kisebb tanulmányban foglalkozott alaposan e hangmegfelelés kialakulásának kérdésével és kiderítette annak fonetikai feltételeit (Itkonen 1977: 5–6; ennek első és rövid bemutatását l. Itkonen 1946: 292–293, még vö. Itkonen 1969: 81–82).

2.1. Itkonen csak a következő szavakat tárgyalja itt (kizárólag a hangmegfelelési viszony szempontjából releváns adatokat idézem):

Eredeti *a*-tövek „legalább” a következők:

kansi < **komta* > lp. *goaw'de*, md. *kundo*,
salmi < **šolma* > lp. *čoa'bme*,
sarvi < **šorva* > lp. *čoar've*, md. *šuro*,

¹ Décsy (1996–1997: 212) hivatkozik ugyan E. Itkonen egy tanulmányára, abban azonban Itkonen nem erről a kérdéstről nyilatkozik (l. Itkonen 1962: 199–200).

suoli < *šola > lp. *čoalle*,
vaski < *voška > lp. *veškä > N *væi'ke*, I *veški*, md. (az *š által előidézett palatalizációval:) *uške*,
 ?*tammi* < ?**tom(m)a* > md. *tumo*,
kuole- < **kola-* > md. *kulo-ms*,
 ?*nuole-* < **nola-* > lp. **nolo-* > *noallot*, **nula-* > md. *nola-ms*.

Eredeti *ä*-tövek a következők:

järvi (~ vót *jarvi*, vepsze *jarv, järv*, lív *jarvi > *jōra, jāra*) < *järvä > lp. *jaw're*, md. M (dim.) *jerķē*,
sappi < *säppä > lp. *sap'pe*, md. M *šepě*,
talvi < *tälvä > lp. *dal've*, md. M *talā*, E *tel'e*,
tähti < *täštä (vö. *tähdätä* 'zielen') > lp. T *tāš̄fe*, md. M *teště*.

Itkonen listája sem egyezik meg teljesen a táblázatban közölttel. Az *a* tövűek közül hiányzik a *kaksi* (de l. Itkonen 1962: 200, jegyzet, ahol az *e*-tövűek közé sorolta), az *ä* tövűek közül a *pieli* nem található meg nála.

A *pieli* egyáltalán nem szerepel abban a jegyzékben sem, amelyben a finn szókincs ősi elemeit sorolja fel eredeti tövéghangzójuk szerint csoportosítva (Itkonen 1962: 199–200, 3. jegyzet), sőt a jelek szerint ezzel a szóval nem is foglalkozott (vö. SSA 3: 348, irodalomjegyzék). Ennek nyilván az az oka, hogy a finnségi szónak három egyeztetését is lehetségesnek vélte, s ezek közül éppen a fenti lapp és mordvin szókkal való kapcsolatát láthatta a legkevésbé valószínűnek (vö. SSA 3: 347–348). Valóban lehetséges, hogy itt 'Stange' (*pele, *pēle FU, UEW 1: 369), 'Seite' és 'halb, Hälfte' (*pälä U, UEW 1: 362–363) jelentésű és hangalakilag egymáshoz igen közeli szavak befolyásolták a mai finnségi szavak jelentését és hangalakját, vagyis én az UEW (1: 362–363) által előadott nézetet látom valószínűnek.

2.2. Az alábbiakban saját szavaimmal foglalom össze Itkonen kissé bonyolult magyarázatát, de a könnyebb szemléltetés végett az ő anyagában nem szereplő, ám az ő szellemében általam rekonstruált alakokkal is igyekszem megvilágítani az események egymásutánosságát. Saját kommentárjaimat (akárcsak eddig) mindenkor szögletes zárójelben közlöm.

2.2.1. Itkonen a következő, nagyon valószínű hangtörténeti magyarázatot adja a fenti „finnségi ~ lapp, mordvin” megfelelési viszonyra:

A kései ősfinn magánhangzó-rendszer még azonos volt a finnugor alapnyelvi-vel. A rövid felső és középső nyelvállású magánhangzók „könnyűek” voltak, míg ezek hosszú párja és a rövid alsó nyelvállásúak „nehezek”.

Itkonen szerint a *sarvi*, *talvi* tőtípus az ősfinn állapotnak abban a korszakában alakult ki, amikor a második szótagi diftongusok záró eleme, a *i̯* (< *j) a diftongus első elemében bizonyos változásokat indított el. Ekkorra a lapp előzménye már kivált a nyelvközösségből, és a diftongus szótagzáró *j-je már *i*-vé vokalizálódott.

Pl. a **palaj* > > *paloĭ* (a 'brennen' imperfectuma) mutatja, hogy a *ĭ* asszimilációs hatása tisztán vertikális irányú (azaz nyelvallás szerinti) volt, vagyis csak a diftongus első elemének nyelvallását befolyásolta, képzésének helyét viszont nem. Az *oi* diftongus *o* eleme horizontálisan (a képzés helye szerint) ugyanis lényegesen hátrább van, mint az *a*, és ezáltal még messzebb van a *ĭ*-től. Az ilyen típusú asszimiláció, amely csak a nyelvallást befolyásolja, ritka; a finnugor nyelvekben az *i*-nek vagy a *j*-nek a megelőző magánhangzóra gyakorolt asszimilációs hatása ugyanis rendszeren a képzés helyére irányul.

A változások első szakaszában a diftongusalkotó *ĭ* főleg a második szótagi eredeti *eĭ* diftongusban [tehát az *e*-tövekben] fordult elő, és ebben a következő változás ment végbe: **eĭ* > **iĭ* (> **ī* [> *i*]). Ez a változás eredetileg csak azon szavakban érvényesült, amelyekben az első szótagban „nehéz” magánhangzó volt. Éppen ez a magánhangzó váltotta ki az **eĭ* > **iĭ* változást, a „gyengülést” [azaz kisebb intenzitásúvá, „könnyebbé” lett a diftongus első eleme]. Vö. pl. **hīlei-* 'Kohle' > **hīlii-* (pluralisi tö); **vērei-* 'Seite', 'rollen' > **vērii-* (pluralisi, ill. imperfectumi tö); **sōnei-* 'Sehne' > **sōnii-* (pluralisi tö); **lapsei-* 'Kind' > **lapsii-* (pluralisi tö). Első szótagi „könnyű” magánhangzók után viszont ebben a pozícióban egyelőre megőrződött az **eĭ*: **külkei-* 'Seite', **polvei-* 'Knie'.

A második szakaszban az **ai* és az **äi* diftongusokban [tehát az *a*- és *ä*-tövekben vagy legalábbis egy részükben] a *ĭ* hatására a diftongus alsó nyelvallású eleme középső nyelvallásúvá lett: **eĭ*.

Az **ai* diftongus sorsára az első szótagi magánhangzó is befolyással volt, ugyanis az illabiális első szótagi magánhangzó után **ai* > **oi*, labiális után **ai* > **ei* változás következett be.

a) Amikor a nyelv az *i-a* és az *e-a* kombinációkban az első szótagi magánhangzó helyzetéből a második szótagi magánhangzóéba ment át, hátrább húzódtott, a nyelv a **i* által kiváltott vertikális elmozdulása során egyúttal hátrafelé is elmozdult, ezért következhetett be **ai* > **oi* változás (pl. **ilmaj-* > **ilmoj-*, a 'Luft, Wetter' pluralisi töve, ill. **velkaj-* > **velkoj-*, a 'Schuld' pluralisi töve).

b) Ugyanez történt az *a-a* kombináció esetében is, ahol a nyelvallás az első és a második szótagi magánhangzó esetében azonos volt (pl. a **kalaj-* > **kaloj-*, a 'Fisch' pluralisa), de itt a diftongus második elemének képzésekor a nyelv kizárólag vertikális irányban mozdult el.

Ha viszont az első szótagban labiális magánhangzó volt (mint az *u-a* és *o-a* kombinációk esetében), az első szótagi magánhangzó nyelvallásától a második szótagi *a* nyelvallásáig előre mutató mozgás ment végbe, és ennek következtében a diftongus *i* eleme által okozott, előrehatoló vertikális mozgás megmaradt, s így **ai* > **ei* változás következett be, pl. **munaj-* > **munej-* (az 'Ei' pluralisi töve), ill. **korvaj-* > **korvej-* (az 'Ohr' pluralisi töve).

Amikor a második szótagban **äi* diftongus volt, a két szótag magánhangzója közt vagy hátrafelé irányuló mozgás történt (mint az *i-ä*, *ü-ä* és *e-ä* kombiná-

ciók esetében), vagy egyáltalán nem volt horizontális mozgás (mint az *ä-ä* kombináció esetében). Itt a diftongus első elemének (*ä*) felsőbb nyelvvállásúvá válása következett be mindenkor: **ä* > **e*, pl. **silmäi-* > **silmei-*, az 'Auge', **küläi-* > **külei-* a 'Dorf', **äimäi-* > **äimei-*, a 'Stopfnadel' pluralisi töve, **eläi-* > **elei-*, a 'leben' imperfectumi töve.

2.2.2. Elképzelhető, hogy az egyes tótipusok keveredtek egymással, és az *a*-tövek egy részének, az *ä*-tövek valamennyijének második szótagában megjelent az **ei* diftongus, miként első szótagi „könnyű” magánhangzó után az *e* tövekben is (pl. **külkei-* 'Seite'). Úgy tűnik, arról van szó, hogy a „nehéz” első szótagi magánhangzót tartalmazó *e* tövű szavakban az **ei* diftongus mellett fellépő **ij* diftongus (pl. **särkei-* 'Plötze' > **särki-*) analógiásan behatolt az *a* és *ä* tövű szavakba (első lépés), s ez (második lépés) *e* tövűvé változtatta az illető szavakat, mivel az összes többi szó, amelyekben **ij* diftongus volt, *e* tövű volt. [E két változás egyidejűleg történt ugyan, de az **ij* diftongus analógiás megjelenése volt a feltétele annak, hogy az *a/ä* tövek *e* tövekké válhattak.] A legegyszerűbb azt feltételezni, hogy az *ä*-töví **järvä*, **säppä*, **tälvä*, **tähtä* szavak többesi formáiból indult ki az analógiás hatás, mivel ezek mindegyikének első szótagában *ä* (vagyis „nehéz” magánhangzó) volt, és ezek második szótagi **ei* diftongusa **ij* diftongussá lett (pl. **pälvei-* 'schneefreie Stelle': > **pälvi-* (pluralisi tö), **särkei-* 'Plötze', ill. 'zerbrechen' > **särki-* (pluralisi, ill. imperfectumi tö), ezért egészen természetes, hogy a hangtörvényszerű változás eredményeként létrejött **ei* a **järvä* típusú szavakban is **ij* diftongussá válhatott. Így jöhettek létre a **järvii-*, **säppii-*, **tälvii-*, **tähtii-* többesi tövek. Ezek egyúttal azt is jelentették, hogy *e* szavak automatikusan átkerültek az *e*-tövíek közé. Tehát pl.

*söne 'Sehne': (függőesetek pluralisi töve: **sönei-* >) **söni-* × **sorva* 'Horn': (függőesetek pluralisi töve: **sorvai-* >) **sorve-* (első lépés:) > **söne* : **söni-*, **sorva* : **sorvi-*, (második lépés:) > **söne* : **söni-*, **sorve* : **sorvi-*,
*väre 'Seite', 'rollen': (függőesetek pluralisi, ill. imperfectumi alakok töve: **värei-* >) **vri-* × **järvä* 'See': (függőesetek pluralisi töve: **järväi-* >) **järve-* (első lépés:) > **vre* : **vri-*, **järvä* : **järvi-*, (második lépés:) > **vre* : **vri-*, **järve* : **järvi-*.

[Ez az első analógiás magyarázat, ezt én sem tudom kiküszöbölni.]

Nagyon kell hangsúlyozni, hogy a sporadikus **ei* > **ij* változás előidézte tótipusváltás ezenképpen maga is sporadikus jelenség volt. Míg pl. a kései ősfinn **sola* 'Darm', **kola-* 'sterben', **sorva* 'Horn', **konta* 'Deckel', **järvä* 'See', **tähtä* 'Zeichen' átkerültek az **e*-tövíek közé, pl. a *tola* 'Weg, Pfad', *korva* 'Ohr', *sonta* 'Mist, Kot', *nälkä* 'Hunger', **päivä* 'Tag', **äimä* 'Stopfnadel' megőrizték eredeti tótipusukat, aminek következtében itt szabályszerűségről szó sem lehet.

A ma *e*-töví szavak közt akad kettő, a *sappi* és a *vaski*, amelyek esetében felmerülhet a kérdés, vajon a *i* diftongusos tö oly gyakorisággal fordulhatott-e

elő bennük, hogy e magyarázat alkalmazható lenne rájuk is. Bizonyos, hogy e szavak többes számban ritkán fordulhattak elő, a *vasket* esetleg 'Kupferschmuck' jelentésben. Azonban lehetséges, hogy a *i*-re végződő diftongusos formák a korai ősfinn lezárulása után a finnségiben comitativus-instructivusi funkcióban voltak használatosak, mint a mai lappban, pl. *sāppiin* (egyres számú comitativus) 'mit der Galle', *giedāi* (többes számú genitivus-instrumentalis) 'mit den Händen'. Következésképpen az ilyen törfomák, mint **sappi-*, **vaski-* ugyancsak általánosak lehettek a 'mit der Galle' és 'mit dem Kupfer' jelentésű szóalakokban.

Ha egyszer az *ä-ä* kombinációjú szavak hajlottak erre az analógiára, vajon a megfelelő veláris kombinációjú *a-a* szavakban miért nem következett be ugyanez? A válasz világos: A *kala* 'Fisch' típusú szavakban a második szótagi **ai* diftongus **oi* diftongussá fejlődött (**kai-* > **koi-*), ezért nem terjedhetett ki rá az **ei* > **ii* változás. Az összes eredeti *a*-tövből *e*-tövvé fejlődött szó első szótagában („könnyű”) **o* volt [tehát: *a* → *e/CoC(C)_j*]. [Az összes idetartozó szó mássalhangzós kezdetű; hogy ennek van-e jelentősége, számomra nem világos.] Ezeket a **järvä* típusú szavakkal csak az kapcsolta össze, hogy az előbbiek többesi vagy imperfectumi töve második szótagában szintén **ei* diftongus volt (vö. pl. **kontei-*, **solmei-*). Amikor ezek a „könnyű magánhangzós” formák a **järvei-* > **järvi-* változáshoz igazodtak, a rendszerkényszer következtében első szótagi „könnyű” magánhangzójuk „nehéz” magánhangzóval váltódott fel, ami úgy történt, hogy az **o* zárt szótagban **a*-vá lett (**kontei-* > **kanti-*, **solmei-* > **salmi-*, **sorvei-* > **sarvi-*, **voskei-* > **vaski-*), nyílt szótagban pedig **ō* magánhangzóvá nyúlt (**solei-* > **sōli-*, **kolei-* > **kōli-*, **nolei-* > **nōli-*). Így váltak tehát *e*-tövvé a következő szavak: *kante-*, *salme-*, *sarve-*, *vaske-*, **sōle-*, **kōle-*, **nōle-*.

[Itkonen korábban kissé másképp, a **järvei-* > **järvi-* fonotaktikai analógiájának feltevése nélkül magyarázta az első szótagi magánhangzók nyelvállás szerinti módosulását: azokban az esetekben, amelyekben az *e*-tövvé lett szó belsejében az akkori hangrendszer szempontjából idegen magánhangzó-kombináció jött volna létre (tehát fonotaktikai szempontból idegen kombináció), az első szótagi „könnyű” magánhangzót felváltotta a hozzá közeli „nehéz” magánhangzó, amelynek jellegét a tö egészének szerkezete határozta meg, pl. **koli-* > **kōli-*; **sorvi-* > **sarvi-* (Itkonen 1969: 82). – Tehát Itkonen a **järvei-* > **järvi-* fonotaktikai analógiájával számol; ez ellen hathatott volna viszont az eredeti **(C)oC(C)e*-struktúrájú szavak megléte, pl. *poske-* 'Wange', *joke-* 'Fluß', *koke-* 'befühlen, versuchen', *ove-* 'Tür', miként éppen ezek is tartalmazták az állítólag idegen hangkombinációt: **o-ei*, pl. **jokei-*. Vagyis következetesen „hangtörvényszerűen” nem vezethető le a változások sora, az analógia feltevése helyenként elkerülhetetlen.]

2.2.3. Az *e*-tövvé lett *ä-ä* kombinációjú szavak közül csak a *tähti* maradt következetesen palatális hangrendű, míg a másik kettő a finnségi nyelvterületnek

legalább egy részén hangrendi átcsapást mutat (l. fentebb). A *järvi* egyes nyelvekben (a vótban, a lívben és egyes vepsze nyelvjárásokban) lett első szótagi *a* magánhangzót tartalmazóvá, viszont a *sappi* és a *talvi* vokálisa következetesen velarizálódott. Ennek az lehet a magyarázata, hogy ezek a **konta*, **solma*, **sorva* szavakkal egyidejűleg váltak *e*-tövévé, amelyekben az első szótagban feltétlenül *a*-nak kellett megjelennie, és ezek hatására jelent meg az első szótagi *a* az *ä*-töví szavakban is. Így válhatott pl. a **tälvi̯-* szó a **salmi̯-*, **sarvi̯-* stb. hatására **talvi̯-*, hangalakúvá. A **säppä* > *sappi* változást illetően azt mondhatjuk, hogy a finnségiben még négy másik régi *e*-töví, *p*-geminálás szó van, amelyek mindegyikének első szótagában veláris vokális található (*appe-* 'Schwieger-vater', *oppe-* 'lernen', *soppe-* 'Ecke, Winkel', *tuppe-* 'Scheide, Hülse'); megjegyzendő, hogy egyetlenegy palatális hangrendű szó sem található köztük. Talán ezek befolyásolták a **säppe-* > *sappe-* fejlődést.

[Tehát valójában két szó maradt következetesen magas hangrendű; az ugyan-csak velarizálódott *kakte-* 'zwei' pedig másként magyarázódik, mint a *sappe-* 'Galle' és a *talve-* 'Winter'. Saját vizsgálataim alapján kijelenthetem, hogy a fi. *kaksi* (*kahte-*) ~ lp. *guok'te* ~ md. E *kavto*, M *kafta* < U **kakta* ~ **käktä* 'zwei' (UEW 1: 118–119) csak látszólag tartozik e csoportba, ez ugyanis – az UEW-vel ellentétben – csak U **käktä* formára vezethető vissza, amelynek mind veláris hangrendűsége, mind mai tövéghangzója a számnevek (egyáltalán a fogalmilag szoros egységet alkotó szavak) közt nagyon gyakori kölcsönhatás (analógia) eredményeként alakult ki. E számnév nemcsak a finnségiben, hanem a lappban és a mordvinban is velarizálódott, tehát a finn-volgai alapnyelv kései szakaszában mehetett végbe e folyamat (l. Honti 1993: 84–87).]

A *tammi* 'Eiche' is meglehetősen problematikus szó. Ha **tomma* alapalakból indulhatunk ki, amely teljesen megfelelne a volgai nyelvekből ismert szavaknak, akkor a **tomme̯-* > **tammij-* változás a **solme̯-* > **salmij-* esetében bekövetkezett változáshoz hasonlóan zajlott volna le. Ha viszont az alapalak **toma* volt, ami elsősorban a volgai nyelvek adatai (md. E *tumo*, M *tuma*, cser. *tumā*) alapján feltételezhető, akkor a **tome̯-* többesi töből **tōmij-* alaknak kellett volna létrejönnie, ez viszont homonímiát alkotott volna a *tuomi* 'Faulbaum' szóval. Ezt elkerülendő a szóbelseji mássalhangzó geminálódott és a zárttá vált első szótagban végbe-mehetett az immáron szabályszerű **o* > *a* változás. [Egyébként e szó esetében a szabálytalanságot az is indokolhatja, hogy fanév, márpedig a fákhoz gyakran különféle hiedelmek fűződnek, s ennek következtében torzulhat hangalakjuk, vö. pl. FW **leppä* 'Erle' (UEW 2: 689), FW **šapa* 'Espe' (UEW 2: 783).²]

3. Helinski az uráli rekonstrukcióval foglalkozó cikkében röviden kitért E. Itkonen (1969: 81–82, 1977) imént ismertetett magyarázatára. Amint kritikájában írja, Itkonen azt „hiszi”, hogy „**-i* (< **-ī* < **-ai*/**-äi*)” hatolt be a főnevek és az

² Erre Rédei Károly hívta fel a figyelmemet, amiért e helyen is köszönetet mondok neki.

igék ragozott formáiba, és aztán analógiásan továbbterjedt más paradigmaticus alakokba is (Helimski 1984: 247). Azt persze okkal állítja Helimski (i. h.), hogy e szabályszerűség szelektív jellege folytán obskurusnak tekinthető. Itkonen hipotézisének valószínűsége mellett az a régóta tudott, közhelyszerű igazság említhető meg, hogy a „hangtvények” nagyon gyakran csak „tendenciák”, s ez magyarázhatja egy-egy folyamat szelektív jellegét. Itkonen feltevése azonban reális fonetikai környezetre alapozott fonetikai feltevések logikus, valószínű láncolatából áll, s ha nem is mondta ki e hipotézissal a végső igazságot, szolid alapot teremtetett ahhoz, hogy ne ad hoc magyarázatokkal kísérletezzünk. Az persze vas-kos félreértés Helimski részéről, hogy Itkonen szerint ez az *i* „behatolt” volna a ragozási alakokba, hiszen – amint a fenti leírásból is ki kellett tűnnie – Itkonen hipotézise szerint ez éppen a ragozott alakokban jött létre hangváltozási folyamatok eredményeként. Egyébként is nagyon elnagyoltan idézi az Itkonen által feltett folyamatot, ezért a következő megjegyzéseket kell fűznöm eljárásához:

(a) ez a változás nem szóvégen következett be, amint Helimski jelölése mutatja, hanem szóbelseji helyzetben,

(b) az $*ai/*\bar{a}i > *\bar{i}$ nem közvetlenül, hanem $*ei$ fokon át ment végbe (az eredeti jelölésmód szerint: $*a\bar{i}/*\bar{a}\bar{i} > *e\bar{i} > *\bar{i}$).

Abban pedig, hogy a fi. *sappi* 'Galle' és *talvi* 'Winter' veláris hangrendűségére adott magyarázat is obskurus lenne, talán nincs is igaza Helimskinek, hiszen Itkonen azzal operál, hogy e hangrendi átcsapás révén a szóstruktúrák (ismét) egységesültek. Amit Itkonen magyarázata helyett Helimski kínál, az aztán végképp obskurus: V. M. Illič-Svityč és V. A. Dybo nosztratikus bűvészmutatványaira utalva kívánja megoldottnak tekinteni e kérdést (Helimski 1984: 249).

4. Décsynek a fi. *solmu* ~ lp. N *čuolbmā* ~ md. E *šulmo*, M *šulma* szóra vonatkozó magyarázati kísérletében tehát – mint említettem – az az egy momentum tűnik elfogadhatónak, hogy *i* képzőelemet keres az idetartozó finnségi főnevek előzményében. Ez a lehetőség, vagyis hogy az ilyen típusú szavakban elenyészett $*i$ (azaz $*j$, Itkonen: $*\bar{i}$) elemet, egészen pontosan képzőt keressünk – Décsy írását még nem ismerve – bennem is felmerült. Arra a denominalis $*j$ képzőre gondolok, amely a tövégi vokállissal együttesen a (korai ősfinn $*ai > kései ősfinn $*oi >$) mai finn *o* szóvéget kialakította (és amelynek palatális párja, az *ö* talán viszonylag kései hangrendi illeszkedés eredménye), és amelyre Hakulinen sok példát vonultatott fel (Hakulinen 2000: 173–175); ezek közül megemlítek néhányat: *emo* 'Mutter, Weibchen' (vö. *emä* 'Weibchen'), *kanto* 'Baumstumpf' (vö. *kanta* 'Grund usw. '), *korvo* 'Zuber' (vö. *korva* 'Ohr'), *verho* 'Decke, Schirm' (vö. nyj. *verha* 'Kleidung, Rock'). Ezzel az *o*, *ö* képzővel részben összefügghet az *u*, *y* képző is (i. m. 185). (Ehhez még vö. Lehtisalo 1936: 48–49, Rapola 1966: 470–471, Laanest 1982: 214–215.)$

A többszám-beli függőesetekben fellépő $*\bar{i}$ ($*j$) többesjel helyett a $*j$ képzővel operáló feltevésnek a főnevek csoportját tekintve van egy nagy előnye:

Itkonen kénytelen volt sporadikusnak minősíteni a tövéghangzó változását, hiszen nem minden, eredetileg *a-* és *ä-tövű* főnévben lett új, *e* tövéghangzó, noha mindegyiknek voltak (vannak) pluralisi függőesetei is. Viszont ha **j* képzőben keressük *e* változás okát, nem kell sporadikus hangfejlődést feltennünk, hiszen a képzők nem szükségszerűen járulnak minden olyan szóhoz, amelyből új szót hozhatnának létre. Persze ez felveti azt a problémát, volt-e kronológiai különbség ezen tőtípusváltozás és az **aj̥ > *oj̥ > o* (pl. fi. *kanto* 'Baumstumpf', vö. *kanta* 'Grund usw.') változás közt. Ha módosító javaslatom helyes, nyilván kellett lennie.

Ha feltesszük, hogy a változást valóban a **j* képző indította el a főnevekben, akkor azzal is számolhatunk, hogy ez a változás indukálhatta a hasonló fejlődést az igék körében az Itkonen által leírt körülmények között. Analógiás változás esetében pedig nem szükségszerű, hogy az minden lehetséges esetben végbemenjen.

Arra a kérdésre viszont nem tudok választ adni, talán nem is nagyon kell, miért kaptak képzőt *e* sajátos főnévcsoporthoz tagjai, a többi eredeti **a-*, **ä-tövű* pedig miért nem; miként arra a kérdésre sincs válasz, pl. a m. *fazék, fészek, könyök, lélek* és *torok* miért tartalmaz *k* képzőt és miért csak képzett alakjuk maradt fenn. Ez a kis kiegészítés valóban csak ennyi leegyszerűsítést jelent, hiszen változatlanul sporadikus változást kell feltennünk az igék esetében.

A fentebb előadottakban – mindenekelőtt Erkki Itkonen hipotézisére alapozva, azt ismertetve és kiegészítve – fonotaktikai és hangtörténeti kérdéseket boncolgattam. Ezek lezárásaként még megemlítem, hogy az alábbi finn szó súlyosan megsérti az ősfinn fonotaxis szabályait: *suota* (lp. N. *čuодде*) < U, FU **ćaða ~ *śaða* 'Laufen' (UEW 1: 28). Az a magyarázat, hogy ez esetben talán a (FU **śata* >) fi. *sata* 'hundert' szóval való homonímia elkerülése végett következett volna be az **a > *ō > uo* (i. h.), esetleg helytálló, bár kétségeim vannak. Én mindenképpen úgy hiszem, még ez az anomália is magyarázatra, jobb magyarázatra vár.

5. Amint láttuk, Itkonen a fi. *kuole-* 'sterben' ige mellett a *nuole-* 'lecken' idevonását is lehetségesnek vélte, bár csak kételkedve (Itkonen 1977: 6). Úgy hiszem, Itkonen kételkedését alaptalannak tekinthetjük, ha ezen ige obi-ugor megfelelőit is tekintetbe vesszük.

Az obi-ugor nyelvekben van egy olyan, meglehetősen kis létszámú igecsoporthoz, amely tagjainak hosszabb, magánhangzós tőalternánsa tövégi alsó nyelvválású hosszú magánhangzót tartalmaz, a rövidebb tőalternáns mássalhangzóra végződik. Ha az ige részt vesz a paradigmatis magánhangzó-váltakozásban, akkor a mássalhangzós tő tartalmazza az alapvokálist, míg a magánhangzós a váltóhangot. Ezt a csoportot egykor tematikus igéknek neveztem el. A közös obi-ugor tematikus igék mind velárisak (köztük a sajátos „finnségi ~ lapp, mordvin” hangmegfelelési viszonyt mutató igék obi-ugor megfelelői is!), a két nyelvben azonban vannak egymással etimológiailag össze nem tartozó, palatális hangrendű tematikus igék is. A következő tematikus igék közősek az obi-ugor nyelvekben:

1. vog. T *kāl-* ~ *kalā-* ~ osztj. VVj *kol-* ~ *kāla-*, Trj *kōΛ-*, *kāΛa-* 'sterben' (Honti 1982: 104, 149) < U **kola-* (UEW 1: 173),

2. vog. T *kol-*, *kolā-* ~ osztj. VVj *kōla-*, Trj *kōΛ-*, *kōΛa-* 'zu Ende gehen' (Honti 1982: 105, 149) < FU **kulз-* (UEW 1: 199–200),

3. vog. T *poń-*, *pońā-* ~ osztj. Trj *pān-*, *pāna-* 'reif werden' (Honti 1982: 105, 177) < U **pane-* (UEW 1: 353–354),

4. vog. T *tal-*, *talā-* ~ osztj. V *löla-*, Vj *jōla-*, Trj *lōΛ-*, *lōΛa-* 'schmelzen' (Honti 1982: 105, 137) < FU **sula-* (UEW 1: 450–451).

Az alábbiak csak az osztjákban tematikusak:

5. (vog. Vtur *ололанты* ~) osztj. Trj *ōΛ-* ~ *āΛa-* 'schlafen' (Honti 1982: 106, 191) < FU **oda-* (UEW 1: 334),

6. (vog. T *tow-*, *tō-*, *tōj-* ~) osztj. V *loŋ-* ~ *lāŋa-*, Vj *jāŋa-*, Trj J *lāŋ-* ~ *lāŋa-* 'hineingehen' (Honti 1982: 105, 106, 137) < U **soŋe-* (UEW 1: 446–447),

7. (vog. T *ńalānt-* ~) osztj. VVj *ńolōmt-* 'schnell ablecken' ~ *ńāla-* 'lecken' (Honti 1982: 106, 171) < U **ńole-* (**ńōle-*) (UEW 1: 321).

Az utolsóról a surguti osztják nyelvjárásokban látható magánhangzó- és mássalhangzó-váltkozás alapján tehetjük fel, hogy legalább az osztjákban ebbe a csoportba tartozik vagy tartozott:

8. (vog. KU P *taŋk-*, So. *taŋχ-*) ~ osztj. Trj J *lāŋk-* ~ *lāŋk-* 'wollen, lieben' (Honti 1982: 105, 106, 137–138) < [?] FU **soŋe-* (UEW 447)).

Az 1. és a 7. számú szópárra hívom fel a figyelmet:

A 'sterben' ige a sajátos „finn ~ lapp, mordvin” megfelelés alapján **kola-*ként rekonstruálandó, ill. a 'lecken' megerősíti E. Itkonen kételkedve előadott feltevését (1977: 6), hogy szintén **a-*töví, vagyis: **ńola-* lehetett az alapnyelvben.

6. A fentiekben nagyrészt E. Itkonen bonyolult magyarázatának bemutatására vállalkoztam. Ha csak ennyit tettem volna meg, talán az sem lett volna teljesen felesleges, mivel az a benyomásom, hogy Itkonen e munkája nem került a legfontosabb etimológiai szótárak (UEW, SSA) készítőinek látókörébe, ami azért is furcsa, mert Itkonen az SSA első két kötetének társszerkesztője volt. Pedig e tanulmány megérdemelte volna, hogy hivatkozzanak rá, hiszen szerzője itt igyekezett részletesen megokolni egyrészt azt, mi lehet az oka a hangmegfelelési anomáliának, másrészt pedig azt, miként értelmezhető, hogy egyes, eredetileg palatális hangrendű szavak a finnségiben velárisává váltak.

Ezen túlmenően vajon vannak-e tanulságai ennek a kis dolgozatnak, s ha igen, melyek azok? Szerintem a következők:

1. A finnségi főnevekben bekövetkezett tőtípusváltást nem feltétlenül a többesi paradigmában megszületett sporadikus módosulásnak tekinthetjük, hanem egy bizonyos képzőelem által kiváltott szabályszerű és általános hangváltásnak.

2. Az obi-ugor nyelvek is bizonyítják, hogy a 'sterben' jelentésű ige az alapnyelvben **a-*töví volt,

3. és a 'lecken' igré vonatkozóan is ezt a következtetést engedik meg, vagyis

az UEW által közölt **ñole-*, **ñõle-* alapalak helyett **ñola-* rekonstruálandó (a fenti obi-ugor igepárok alapján egyéb alapalak-módosítás nem indokolt).

4. A 'Metall' jelentésű főnévnek az UEW által közölt **waške* alapalakja helyett **waška* rekonstruálandó.

5. Az 'eine Fischart' jelentésű főnévnek az UEW által közölt **särkä* alapalakja (UEW 436) helyett **särke* rekonstruálandó és így nem tartozik a magyarázat tárgyául szolgáló szavak közé (a fenti igepárok alapján egyéb alapalak-módosítás nem indokolt).

6. A fi. *kaksi* (*kahte-*) 'zwei' történeti hátterét tekintve szintén nem tartozik a magyarázat tárgyául szolgáló szavak közé.

7. Erre a problémára ismételten ráirányítva a figyelmet újabb értelmezési kísérletek közelebb vihetnek minket egy finomított, még jobban megalapozott magyarázathoz.

Irodalom

- Collinder, Björn (1960), *Comparative Grammar of the Uralic Languages*. Almqvist & Wiksells, Stockholm.
- Décsy, Gyula (1971), *Zum Lautwandel -a/-ä > -e im Urfinnischen*. UAJb 43: 59–64.
- Décsy Gyula (1996–1997), Lakó György és kora a magyar finnugrisztikában. NyK 95: 211–218.
- Hakulinen, Lauri (2000), *Suomen kielen rakenne ja kehitys. 5., muuttumaton painos*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitospainatus, Helsinki.
- Helimski, Eugene (1984), *Problems of Phonological Reconstruction in Modern Uralic Languages*. SFU 20: 241–257.
- Honti, László (1982), *Geschichte des obugrischen Vokalismus der ersten Silbe*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Honti, László (1993), *Die Grundzahlwörter der uralischen Sprachen*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Itkonen, Erkki (1946), *Zur Frage nach der Entwicklung des Vokalismus der ersten Silbe in den finnisch-ugrischen Sprachen, insbesondere im Mordwinischen*. FUF 29: 222–337.
- Itkonen, Erkki (1962), *Die Laut- und Formenstruktur der finnisch-ugrischen Grundsprache*. UAJb 34: 187–210.
- Itkonen, Erkki (1969), *Zur Wertung der finnisch-ugrischen Lautforschung*. UAJb 41: 76–111.
- Itkonen, Erkki (1977), *Die Umwandlung einiger a- und ä-Stämme zu e-Stämmen im Urfinnischen*. JSFOu 75: 5–12.
- Itkonen, Erkki – Kulonen, Ulla-Maija (toim.) (1992, 1995), *Suomen sanojen alkuperä. 1–2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus*, Helsinki.
- Kulonen, Ulla-Maija (toim.) (2000), *Suomen sanojen alkuperä. 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus*, Helsinki.

- Laanest, Arvo (1982), Einführung in die ostseefinnischen Sprachen. Buske Verlag, Hamburg.
- Lakó György (1941–1943), Finnugor végmagánhangzó-kérdések. NyK 51: 26–53.
- Lakó György – Rédei Károly (szerk.) (1967, 1971, 1978), A magyar szókészlet finnugor elemei. I–III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lehtisalo, Toivo (1936), Über die primären uralischen Ableitungssuffixe. MSFOu 72. MSzFE = Lakó – Rédei 1967, 1971, 1978.
- Ojansuu, Heikki (1913–1918), Äännehistoriallista. JSFOu 30/17: 1–18.
- Rapola, Martti (1966), Suomen kielen äännehistorian luennot. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Ravila, Paavo (1939), Eräitä varhaiskantasuomalaisia analogiatapauksia. Vir 1939: 107–112.
- Rédei Károly (Hrsg.) (1988a, 1988b, 1991), Uralisches etymologisches Wörterbuch. Band I–III. Akadémiai Kiadó – Otto Harrassowitz, Budapest – Wiesbaden.
- Setälä, E. N. (1896), Über Quantitätswechsel im Finnisch-Ugrischen. Vorläufige Mitteilung. JSFOu 14/3: 1–54.
- SSA = Itkonen – Kulonen 1992, 1995, Kulonen 2000.
- Toivonen, Y. H. (1949), Zum Problem des Protolappischen. Sitzungsberichte der Finnischen Akademie der Wissenschaften 1949: 161–189.
- UEW = Rédei 1988a, 1988b, 1991.